

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวของทิลล์ ออยเลนชเปเกลกับศรีธนญชัยในฐานะนิทานมุขตลกได้ข้อสรุปว่านิทานทั้งสองชุดมีทั้งลักษณะที่คล้ายคลึงกัน และลักษณะที่แตกต่างกัน ลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ ประวัติของตัวบท อนุภาค กลวิธีนำเสนอมุขตลก และลักษณะบางประการของตัวละครเอก ลักษณะที่แตกต่างกัน ได้แก่ บริบททางสังคมและวัฒนธรรม บทบาทและสถานภาพทางสังคมของตัวละครเอกและคู่กรณี รายละเอียดของประวัติของตัวบท อนุภาคและกลวิธีนำเสนอมุขตลก

ลักษณะร่วมของเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกลกับศรีธนญชัย

ลักษณะร่วมของเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกลกับศรีธนญชัย มีหลายประการ ได้แก่ ประการแรก คือ ประวัติของนิทานทั้งสองชุดซึ่งเริ่มต้นจากการเล่าสืบทอดกันมาหรือการเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะโดยที่ไม่อาจจะค้นหาต้นกำเนิดของทั้งสองชุดได้ ต่อมาเมื่อเกิดการพิมพ์หนังสือ มีการนำนิทานทั้งสองชุดมาตีพิมพ์เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ในรูปแบบของร้อยแก้วและร้อยกรอง ในภายหลังนิทานทั้งสองชุดยังได้รับการนำเสนอในรูปแบบอื่น ๆ ได้แก่ ภาพยนตร์ ละคร ดนตรี และหุ่นกระบอก

ประการที่สอง คือ อนุภาคในเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกลกับศรีธนญชัย มีลักษณะร่วมกัน อนุภาค หมายถึง องค์ประกอบในเรื่องเล่าพื้นบ้านซึ่งมีบทบาทในการดำเนินเรื่อง อนุภาคมีลักษณะแปลก น่าสนใจ อนุภาคในเรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกลกับศรีธนญชัยได้แก่ อนุภาคเรื่องการใช้ภาษาอย่างเตรงตรงตามรูปคำ อนุภาคเรื่องการใช้อุปมา ซึ่งมีหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการโยง การปลอมแปลง การขนะการแข่งขันด้วยกลลวงและการโกหก อนุภาคเรื่องกากระทำเรื่องเหลือเชื่อ ซึ่งมีสองลักษณะ คือ การเอาตัวรอดจากความตายและการทำงานที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้ และอนุภาคเกี่ยวกับสิ่งตกปรก จากการศึกษเปรียบเทียบอนุภาคของนิทานทั้งสองชุดกับอนุภาคของนิทานมุขตลกโดยทั่วไป ในกรณีอนุภาคนิทานพื้นบ้านของสตีท ทอมป์สัน ซึ่งเป็นหนังสืออ้างอิงที่สำคัญที่สุดในการวิเคราะห์อนุภาคนิทานพื้นบ้านพบว่า อนุภาคของนิทานทั้งสองชุด มีลักษณะร่วมกับอนุภาคในนิทานจากสังคมอื่น ๆ ได้แก่ นิทานจาก สเปน อิตาลี ฝรั่งเศส

ไอร์แลนด์ รัสเซีย อินเดีย จีน เกาหลี ญี่ปุ่น และอินโดนีเซีย

อนุภาคจำนวนมากของนิทานทั้งสองชุดมีลักษณะร่วมกับอนุภาคหมวด K และอนุภาคหมวด J ในกรณีอนุภาคของสตริง ทอมป์สัน มากกว่าอนุภาคหมวดอื่น ๆ อนุภาคหมวด K เป็นอนุภาคเรื่องการหลอกลวงแบบต่าง ๆ และอนุภาคหมวด J เป็นอนุภาคเกี่ยวกับคนฉลาดและคนโง่

ประการที่สาม คือ กลวิธีการสร้างมุขตลกของนิทานทั้งสองชุด ได้แก่ การเล่นคำซึ่งหมายถึง การเล่นคำหรือพดกแพลงคำ ลักษณะร่วมกันทางด้านการเล่นคำ ได้แก่ การเล่นคำจากการใช้คำอย่างคลุมเครือและการใช้คำพ้องเสียง ลักษณะร่วมกันทางด้านการเล่นคำที่พบในนิทานทั้งสองชุดเป็นลักษณะร่วมกันอันเป็นสากลที่สามารถพบได้ในทุกภาษา มุขตลกของทั้งสองชุดยังมี การใช้ไหวพริบ ได้แก่ การใช้อุปมาทางจิตวิทยา การใช้เหตุผลผิดที่ และการใช้ไหวพริบสร้างคำถามที่ตอบไม่ได้

ประการที่สี่ คือ ลักษณะพิเศษของตัวละครเอกและคู่กรณี ทั้งทิลส์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธนญชัยแสดงบทบาทของตัวละครประเภทเดียวกัน ทั้งสองใช้ความเจ้าปัญญาพดกแพลงใน การเอาตัวรอดด้วยการหลอกลวง การโกง การกลั่นแกล้งและการโกหก คู่กรณีในนิทานทั้งสองชุดคือ ผู้ใหญ่ในสังคมของบุคคลทั้งสอง ผู้ใหญ่ในสังคมของทิลส์ ออยเลนชะปีเกลประกอบด้วยช่างฝีมือ ครูอาจารย์ พระและเจ้านครรัฐ ส่วนผู้ใหญ่ในสังคมของศรีธนญชัยประกอบด้วยพระเจ้าแผ่นดินและขุนนางและพระ

มนุษย์มีความแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมที่หล่อหลอมตน แต่มนุษย์มีความรู้สึกและความคิดร่วมกันแม้ว่าจะต่างชาติต่างภาษา ความคิดและความรู้สึกร่วมกันนี้จะเป็แรงผลักดันให้มนุษย์สร้างกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ตนได้แสดงความคิดและความรู้สึกได้อย่างเต็มที่ นิทานพื้นบ้าน โดยเฉพาะนิทานมุขตลกเป็นกิจกรรมรูปแบบหนึ่งที่มนุษย์สามารถแสดงความรู้สึกและความคิดร่วมกันออกมาได้ ด้วยเหตุนี้ลักษณะร่วมกันที่ปรากฏในนิทานมุขตลกจึงมีความเป็นสากลโดยที่ไม่จำเป็นต้องรับอิทธิพลซึ่งกันและกัน

ลักษณะต่างของเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธัญชัย

บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลกับศรีธัญชัยแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้รายละเอียดของตัวบทและลักษณะของตัวละครในนิทานทั้งสองชุด จึงแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมและยุคสมัย ลักษณะที่ต่างกันสามารถจำแนกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ประการแรก ในแง่ประวัติของนิทานทั้งสองชุดมีความแตกต่างกันด้านปฏิภพของผู้อ่าน ที่มีต่อเนื้อหาของนิทาน ในวงการศึกษาเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลของสังคมเยอรมันได้มีการศึกษาประเด็นอื่น ๆ นอกเหนือจากการศึกษาตัวบท เช่น การศึกษาเกี่ยวกับแฮร์มันน์ โบเทอซึ่งเป็นผู้เรียบเรียงเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลเป็นคนแรก การศึกษาความมีตัวตนจริงหรือไม่ของทิลล์และความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาของนิทานกับชื่อสกุลของทิลล์ ฝ่ายวงการศึกษาเรื่องศรีธัญชัยของสังคมไทยให้ความสำคัญกับตัวบทของเรื่อง ในวงการศึกษาเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกลมีการตีความบทบาทของทิลล์ในฐานะที่มีความเชื่อมั่น และความกล้าที่จะกระทำในสิ่งที่ตนต้องการ ให้เป็นนักปฏิวัติบ้าง เป็นคนนอกบ้าง เป็นผู้ชี้แนะสังคมบ้าง ส่วนศรีธัญชัยยังคงมีบทบาทเป็นคนเจ้าปัญญาหรือคนฉลาดแกมโกงตลอดเวลา

ประการที่สอง เรื่องศรีธัญชัยมีอนุภาคเรื่องเพศ แต่อนุภาคเรื่องนี้ไม่พบในเรื่องทิลล์ ออยเลนชะปีเกล ด้วยเหตุที่บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของทั้งสองเรื่องแตกต่างกันจึงส่งผลต่อความแตกต่างประเด็นนี้ ในสังคมและวัฒนธรรมไทยนั้นผลงานโดกิตที่เป็นของชาวบ้านจะมีเรื่องเพศเป็นส่วนประกอบด้วย ไม่ว่าจะเป็นนิทาน เพลงพื้นบ้าน และจิตรกรรมฝาผนังและคนไทยจำนวนไม่น้อยใช้เรื่องเพศเป็นแกนในการบริภาษผู้อื่น การที่เรื่องเพศปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้านและการบริภาษสืบเนื่องมาจากในสังคมไทย "เรื่องเพศ" โดยเฉพาะการร่วมเพศถือว่าเป็นเรื่องลามก และน่าอับอายที่ไม่บังควรเปิดเผย และศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาที่ชาวไทยส่วนใหญ่นับถือได้เข้ามามีอิทธิพลกำหนดความคิดของพุทธศาสนิกชนว่า ความรู้สึกและความต้องการทางเพศเป็นเรื่องของต้นเหตุทำให้เกิดทุกข์ ควรกำจัดให้สิ้นไป สังคมไทยเคร่งครัดเรื่องเพศจนไม่สามารถแสดงออกได้อย่างเปิดเผยจึงต้องนำมากล่าวในวรรณกรรมพื้นบ้านและการบริภาษ

¹ สุภัทญา ฤจฉายา, "เพลงปฏิพากษ์: การศึกษาเชิงวรรณคดีวิเคราะห์" (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2523), หน้า 116-120.

ประการที่สาม คือ กลวิธีการนำเสนอมุขตลกที่มีลักษณะแตกต่างกันของทั้งสองเรื่อง คือ การเล่นคำ ลักษณะเฉพาะทางด้านการเล่นคำในเรื่องทิลด์ ออยเลนชเปิเกลแสดงออกในรูปของการเล่นคำประชด และการเล่นคำที่กล่าวตามมารยาท ส่วนลักษณะเฉพาะทางด้านการเล่นคำในเรื่องศรีธนญชัยแสดงออกในรูปของ การเล่นสำนวน การเล่นคำผวน และการเล่นคำอนุนามนัย ลักษณะเฉพาะของการเล่นคำในนิทานแต่ละเรื่อง ไม่สามารถสรุปได้ว่า เป็นลักษณะเฉพาะตัวทางภาษาของแต่ละภาษา

ประการที่สี่ ทิลด์ ออยเลนชเปิเกลกับศรีธนญชัยมีสถานภาพและบทบาททางสังคมแตกต่างกัน ทิลด์เป็น "คนนอก" กรอบของสังคม ส่วนศรีธนญชัยเป็น "คนใน" กรอบของสังคม

ทิลด์ ออยเลนชเปิเกลเป็นผู้ที่ปฏิเสธกรอบของสังคม เขาเลือกที่จะเป็นคนพเนจรและหารายได้เพียงพอกับการเลี้ยงชีพในแต่ละวัน เขาไม่สนใจที่จะมี กฝนการเป็นช่างฝีมือซึ่งเป็นอาชีพในฝันของผู้ที่อยู่ในระดับชนชั้นล่างที่ต้องการจะยกระดับฐานะทางสังคม ทิลด์ปฏิเสธการสร้างความมั่งคั่งและความก้าวหน้าให้แก่ตนเอง เขาใช้มุขตลกเพื่อขำล้อกรอบและกฎเกณฑ์ของสังคม และบางครั้งทิลด์ใช้มุขตลกเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ทิลด์ใช้มุขตลกเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่ง หมายถึง ลูกจ้างที่ไม่ได้รับสวัสดิการและความคุ้มครองจากสมาคมอาชีพช่าง และคนพิการที่เร่ร่อน

ศรีธนญชัยมีตำแหน่งเป็นขุนนางซึ่งเป็นอาชีพที่สร้างความมั่นคงและความมีเกียรติให้แก่ตนและครอบครัว ศรีธนญชัยเป็นขุนนางผู้แสวงหาความก้าวหน้าและความมั่งคั่งให้แก่ตน บางครั้งเขาใช้มุขตลกเพื่อกอบกู้สถานการณ์วิกฤตของบ้านเมือง ซึ่งเมื่อทำสำเร็จมักจะได้รับความชื่นชมจากพระเจ้าแผ่นดินและส่งผลให้เขาได้รับความก้าวหน้าทางการงานมากยิ่งขึ้น

ในขณะที่ทิลด์ ออยเลนชเปิเกลเป็นตัวแทนของผู้ที่เป็นกบฏต่อแบบแผนและกรอบของสังคม เขาใช้ชีวิตอย่างอิสระเสรีโดยไม่สนใจที่จะแสวงหาความมั่นคงในชีวิต แต่ศรีธนญชัยเป็นตัวแทนของผู้ที่ยอมรับกรอบของสังคมและแสวงหาความก้าวหน้าทางการงานให้แก่ตนเอง

ประการที่ห้า สถานภาพทางสังคมของคู่กรณีที่มีความขัดแย้งกับทิลด์และศรีธนญชัยแตกต่างกัน ในขณะที่ทิลด์ ออยเลนชเปิเกลขำล้อกลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้าบ่อยครั้งที่ลุดเนื่องจากกลุ่มช่างฝีมือและพ่อค้ามีบทบาทในเมืองแต่ละแห่งที่ทิลด์เดินทางผ่าน และทิลด์มักจะเลี้ยงชีพด้วยการเป็นลูกจ้าง ของนายช่างฝีมือ จึงต้องมีปฏิสัมพันธ์กับช่างฝีมือ และพ่อค้าบ่อยครั้ง ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ส่วนศรีธนญชัยขำล้อพระเจ้าแผ่นดินบ่อยที่สุด พระองค์เป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในสังคมและทรงเป็นเจ้าของชีวิตของคนในสังคม ซึ่งทุกคนต้องเคารพและเชื่อฟัง พระองค์ยังเป็นเจ้านายของศรีธนญชัยแต่ศรีธนญชัยมักจะขำล้อพระองค์

ทั้งทิลล์ ออยเลนระเบิดกับศรีธัญชัยว่าล้อพระในสังคมของตน

ทิลล์ ออยเลนระเบิดยังล้อกลุ่มครูอาจารย์ จากความขัดแย้งนี้ได้แฝงการให้ภาพลักษณ์ของสังคมเยอรมันที่มีการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ส่วนในสังคมไทยผู้ที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนความรู้คือพระ สังคมของศรีธัญชัยยังไม่มีการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

ลักษณะของความขัดแย้งระหว่างทิลล์ ออยเลนระเบิดกับศรีธัญชัยและคู่กรณีมักจะ เป็นไปในลักษณะของการล้อ การล้อแหย่ การกลั่นแกล้งเพื่อให้สนุก เจ็บและโกรธ และผล กระทบที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้ง ระหว่างทิลล์ ออยเลนระเบิดกับศรีธัญชัย มักจะส่งผลให้ คู่กรณีต้องรู้สึกอับอายหรือเสียหน้าและบางครั้งถูกทำลายทรัพย์สิน และการศึกษาความขัดแย้ง ระหว่างตัวละครเอกกับคู่กรณี มักจะได้ข้อมูลทางวัฒนธรรมซึ่งบอกเล่าเกี่ยวกับโครงสร้างของ สังคม ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นในสังคม แบบแผนและกรอบของสังคม

ความสำคัญของเรื่องทิลล์ ออยเลนระเบิดกับศรีธัญชัย ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

พฤติกรรมของทิลล์ ออยเลนระเบิดกับศรีธัญชัยได้กลายเป็นคำเปรียบเทียบกับ ลักษณะของบุคคลในสังคม ใครก็ตามที่เป็นคนเจ้าปัญญาซึ่งชอบแกล้งผู้อื่นด้วยวิธีการที่ตลก คะนอง² คนผู้นั้นมักจะถูกเรียกว่า “เหมือนทิลล์ ออยเลนระเบิด” หรือ “แบบทิลล์ ออยเลนระเบิด” และในสังคมไทยมีคำว่า “แบบศรีธัญชัย” ซึ่งหมายถึงการใช้ความกำกวม ของภาษาและการใช้ปฏิภาณไหวพริบต่อต้านอำนาจที่มีรอยไหว หรืออำนาจบางส่วนที่ขาดความ ชอบธรรม³ นอกจากนี้ ในสังคมไทยยังมีความเปรียบที่สัมพันธ์กับเรื่องศรีธัญชัย ได้แก่ “มาก่อนไก่” “ชายดีเป็นเทน้ำเทท่า” “บอกหนังสือสังฆราช” และ “ไม่ขอดูหน้า”

จากการศึกษานิทานมุขตลกพบว่านิทานประเภทนี้ไม่เพียงแต่ให้ความบันเทิง แต่ยังมีบทบาททางด้านจิตวิทยาให้แก่คนในสังคม ด้วยเหตุที่มนุษย์มักจะอยู่ร่วมกันเป็นสังคมจึงต้องคำนึงถึงกฎเกณฑ์และระเบียบของสังคมซึ่งเป็นกลไกที่สร้างขึ้นเพื่อควบคุมสมาชิกในสังคมให้อยู่ร่วมกัน อย่างสงบและสันติ แต่บางครั้งกลไกนี้ก็ก่อให้เกิดความกดดันและความไม่พอใจให้แก่สมาชิกใน สังคม การอ่าน หรือการฟังนิทานมุขตลกช่วยผ่อนคลายความกดดันนี้ซึ่งจากการบรรยายหรือ การล้อ หรือการเสียดสีบุคคลใดก็ตามสามารถกระทำได้ในรูปแบบของนิทานมุขตลกเนื่องจาก

² อัมภา โอตระกุล, “ศรีธัญชัยเยอรมัน”, : 45.

³ นิธิ เอียวศรีวงศ์ “ศรีธัญไชย”, มติชนสุดสัปดาห์ (กุมภาพันธ์ 2543) : 47.

นิทานมุขตลกมีบทบาทในการโต้แย้งระเบียบและกฎเกณฑ์ซึ่งตามปกติจะกระทำเช่นนั้นอย่างเปิดเผยไม่ได้เสมอไป จึงกล่าวได้ว่านิทานมุขตลกมีคุณค่าแก่การศึกษาในฐานะที่นิทานมุขตลกเป็นผลผลิตของการสร้างสรรค์เชิงปัญญาที่มีความเป็นสากล

ข้อเสนอแนะ

ยังมีนิทานมุขตลกอีกจำนวนมากที่สมควรจะได้ศึกษาต่อไป เช่น เรื่องเกี่ยวกับนักรูตินฮอดดจา (Nasreddin Hodja) ซึ่งสังคมกรีก รัสเซีย อาหรับ และชาติต่างก็อ้างว่านิทานเรื่องนี้เป็นของตน ในสังคมอเมริกันอินเดียแดงทางตอนเหนือมีเรื่องราวเกี่ยวกับวินเนบago (Winnebago) ในสังคมของคนผิวดำในอเมริกามีเรื่องป้าแนนซี (Aunt Nancy) นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวของตัวละครอื่น ๆ อีก เช่น เรื่องราวของอิกคิวซัง: เณรน้อยเจ้าปัญญา เรื่องทิลรอย (Kilroy) และเรื่องโมรอนและฮอพเฮด (Moron and Hophead) เป็นต้น การศึกษาเปรียบเทียบนิทานมุขตลกไม่เพียงแต่ได้รับความสนุกสนาน แต่ยังได้ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในความขัดแย้งระหว่างตัวละครเอกกับคู่กรณีซึ่งเป็นการศึกษาปัญหาสังคมที่น่าสนใจยิ่ง

เรื่องทิลล์ ออยเลนชเปเกลได้รับการแปลเป็นภาษาไทยแล้วแต่ยังไม่สมบูรณ์ เรื่องนี้สมควรได้รับการสนับสนุนให้แปลจบสมบูรณ์เพื่อเผยแพร่ให้ผู้อ่านชาวไทยได้รู้จักมากขึ้น ในทำนองเดียวกันเรื่องศรีธนญชัยสมควรได้รับการส่งเสริมให้มีการแปลและเผยแพร่สู่ต่างประเทศมากกว่านี้เพื่อส่งเสริมความเป็นสากลของนิทานมุขตลก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย